

Una aposta internacional

Enmig de les tensions entre comerç i medi ambient i les relacions de força entre consumidors, agricultors i industrials, el debat sobre els OGM es porta a escala internacional.

Els OVM sota vigilància

Amb el Protocol de bioseguretat, la comunitat internacional reconeix que els organismes vius modificats (OVM) són productes específics, que poden comportar perills ecològics i sanitaris, i que necessiten una reglamentació internacional especial. El Protocol reconeix als governs el dret a regular els intercanvis d'OVM. Consagra el principi de precaució: un país pot bloquejar la importació d'OVM si els considera perillosos per al medi ambient o la salut, o si impliquen un atemptat a l'equilibri socioeconòmic del país, sense haver de provar científicament la seva nocivitat.

Aquest principi es basa en un procediment anomenat "de consentiment informat prèviament": els moviments transfronterers d'OVM no poden tenir lloc sense l'acord previ del país importador. Aquest mecanisme, utilitzat per a les llavors i les plantes genèticament modificades, no s'aplica a les matèries primeres destinades a l'alimentació i a la transformació agroalimentària. Per a aquests productes, el Protocol no preveu res més que l'etiquetatge "pot contenir OVM" i no es preveu cap rastreig.

L'arquitectura internacional. Adoptat el gener del 2000 a Montreal, el Protocol de bioseguretat —únic acord internacional específicament consagrat als organismes vius modificats (OVM)— hauria d'entrar en vigor el 2002. Dins el marc de la Convenció sobre la Diversitat Biològica (CDB), que apunta a protegir la varietat dels ecosistemes i dels recursos genètics, hauran estat necessaris sis anys de negociació per tal d'atenuar les diferències de posicions entre els països. El naixement d'aliances estratègiques i la influència de les parts interessades no oficials (ONG, associacions de consumidors, industrials, etc.) ha permès que s'arribi a un consens sobre la regulació dels moviments transfronterers [> fitxa 5.a](#).

El grup de Miami aplega sobretot països exportadors de productes agrícoles: Argentina, Austràlia, Canadà, Xile, els Estats Units i Uruguai. Aquest grup és el que s'oposa més clarament a una regulació internacional que no sigui la de mercat. Aquesta posició es fonamenta sobre els interessos americans i les inversions fetes dins les biotecnologies. Argentina és avui dia el primer exportador de soja genèticament modificada. Canadà ha engegat un programa ambiciós de desenvolupament de les biotecnologies. Uruguai, Austràlia i Xile van unir-se als primers sobre tot en nom de la llibertat comercial. Aquest grup defensa una regulació internacional dels OVM que es basa en la certesa científica i en l'avaluació de riscos.

El grup de la Unió Europea (UE) està constituït per països globalment importadors d'OVM. Defensa la salvaguarda de regles comunitàries basades en la precaució. Als països de la UE, els consumidors reclamen un etiquetatge dels productes fets a base d'OVM.

El grup anomenat "del mateix esperit" aplega 77 països en via de desenvolupament (PED), majoritàriament importadors d'OVM, i dóna cabuda a les regions de major biodiversitat al món. Compten amb un protocol internacional precís per a orientar, i també substituir, les seves legislacions. Aquest grup abandona una posició tradicional dels PED que consisteix a demanar compensacions als països del Nord: pretén participar més en l'elaboració de les regles internacionals a partir d'ara. S'ha aliat amb la UE per tal de defensar el consentiment informat prèviament (CPI) i el principi de precaució.

El grup de l'Europa central i de l'est, de la mateixa manera que el grup de compromís, manté posicions mig resoltes i la seva participació a les negociacions ha estat menys significativa.

El grup de compromís aplega sobretot els països de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), que no són ni grans exportadors de productes agrícoles, ni membres de la UE (Corea del sud, Japó, Mèxic, Noruega, Nova Zelanda, Singapur, Suïssa).

De Cartagena a Montreal

El 1999, a Cartagena, les negociacions sobre el Protocol de bioseguretat havien de fer front a dues oposicions. D'una banda, els països del Nord i els dels Sud s'oposaven pel que fa a l'obligació o no de sotmetre les matèries primeres agrícoles al consentiment informat prèviament (CIP). D'altra banda, el grup de Miami i la UE s'oposaven als fonaments del CIP: havia de reposar sobre la certesa científica i una avaluació de riscos privats o sobre una llista de precaució?

Després del fracàs de les negociacions de l'OMC a Seattle, la posició del grup de Miami va afeblir-se. El gener de 2000, a Montreal, els Estats Units no podien aparèixer com a responsables d'un nou fracàs. Aquest temor va accentuar-se per la determinació dels activistes: amb Seattle i Montreal, la societat civil entra dins les negociacions internacionals.

El secretariat del Protocol de Bioseguretat a Montreal

CBD

Conflicte sobre la vedella amb hormones

El 1996, els Estats Units i Canadà varen denunciar a l'Organització Mundial del Comerç (OMC) les mesures de la Comissió Europea que prohibien la utilització d'hormones als productes animals i, per tant, bloquejaven la importació de productes carnis dels països d'Amèrica del Nord. En aquest cas, la Comissió Europea va considerar que el risc sanitari lligat a aquestes exportacions era suficient per adoptar una mesura de protecció superior a les referències internacionals que existien.

La Unió Europea va fer valer el principi de precaució en tant que norma consuetudinària de dret internacional. També es pot pensar que, per mitjà de la prohibició, els europeus pretenien afavorir els productes bovins del vell continent.

L'organ d'arranjament de disputes de l'OMC va considerar que aquesta decisió era contrària a les regles d'avaluació de riscos elaborades per les organitzacions internacionals competents (sobretot el Codex alimentari). Aquesta decisió, favorable als americans, va crear jurisprudència. Dues prohibicions d'importació més, que anteposaven el principi de precaució van ser sancionades: el rebuig d'Austràlia a importar salmó canadenc i el rebuig de Japó a importar llegums americans. L'afer de les hormones mostra la necessitat de clarificar el contingut del principi de precaució en l'escena internacional.

El principi de precaució : el contingut... El principi de precaució neix gràcies a la unió de la ciència, la política i el dret. Significa que l'absència de certes dades científiques no ha de retardar l'adopció de mesures destinades a prevenir el risc; mesures que haurien estat considerades legítimes si s'haguessin tingut les certes dades. Per exemple, en el cas de la crisi de les "vaques boges", fins i tot abans que s'hagin reunit totes les proves científiques sobre les conseqüències reals de la malaltia i els seus riscos de transmissió als humans, alguns governs han imposat una prohibició d'importació.

... i les versions. El principi de precaució va aparèixer per primer cop en la legislació nord-americana sobre el medi ambient els anys 1970 i immediatament va ser teoritzada en la reglamentació alemanya. Després de 1987, aquest principi s'ha inscrit dins una quinzena de textos internacionals relatius al medi ambient. Més enllà de les diferències terminològiques utilitzades en aquests textos ("aproximació a la precaució", "mesures de precaució"), la referència a la precaució ha estat objecte de diferències en la seva interpretació.

Per alguns, el principi de precaució no és més que un altre element dins la presa de decisions, que té en compte, sobretot, el dany acceptable per la societat i avaluat al final d'una anàlisi de costos i beneficis. La segona versió atorga una importància cabdal al risc ja que només autoritza una activitat si la prova no ha demostrat absència d'efectes nocius. El valor jurídic del principi de precaució també es presta a controvèrsies: presentat per alguns com un principi moral i polític, el principi és, per a d'altres, un estàndard jurídic com a tal.

Diferències de percepció a l'altra banda de l'Atlàntic. Pels Estats Units i Canadà, el principi de precaució només té un valor enunciatiu. Així, la precaució es reivindica com un tipus d'aproximació. El principi de precaució no pot, per si sol, definir una responsabilitat penal. Pels europeus, el principi de precaució pot ser utilitzat en els procediments i pot comportar sancions jurídiques.

A Europa, hi ha hagut diversos escàndols al camp de la salut pública que han demostrat que l'adopció del principi de precaució podria ser bo tant per als governants com per als ciutadans. Els responsables, legisladors i administradors, no estan protegits de possibles sancions penals si una absència de decisió condueix a conseqüències desastroses per a la salut pública: la transfusió de sang contaminada pel virus de la sida va ser un dels exemples més violents. En el cas de les vedelles amb hormones, la posició europea va ser de sancionar per les regles del comerç internacional, les quals no reconeixen el principi de precaució.

Les discussions i les reflexions científiques sobre el veritable abast del principi de precaució que tenen lloc avui dia constitueixen l'eix central de les negociacions internacionals.

Precaució i recerca pública. Les decisions públiques preses en nom de la precaució no podran alliberar-se dels informes científics. Mentrestant, al terreny de les biotecnologies, la frontera entre recerca pública, que està en condicions d'oferir un contrainforme, i recerca privada, que obeeix directament a l'interès de les companyies, es redueix considerablement. L'explicació es troba en el pes del finançament privat i en l'articulació entre la recerca fonamental i la recerca aplicada. La qual porta a nous procediments tècnics i a les patents. La recerca pública troba sortida en la innovació i la valoració industrial, però és important que hi hagi una activitat i un peritatge científics capaços de distanciar-se del joc dels interessos econòmics i polítics.

Ajut alimentari: quina precaució hi ha?

L'Associació Ecologista en Acció, amb base a Quito, ha calculat que sobre un 30 % de les 500.000 tones de blat de moro i productes derivats que els Estats Units varen subministrar com a ajut alimentari internacional el 1999, corresponien a productes transgènics. Segons la Fundació per la Ciència, la Tecnologia i l'Ecologia, les mostres de soja i de blat de moro extretes de l'ajut distribuït a l'Índia després del cicló, a finals de 1999, contenien més d'un 1 % d'OGM. Com que el Protocol de bioseguretat no sotmet les matèries primeres agrícoles genèticament modificades al consentiment informat prèviament (CIP), l'ajut alimentari que circula entre països amb reglamentacions no obligatòries pot contenir OGM. Els països receptors que no tenen una legislació específica poden demanar un recurs excepcional al CIP, en el marc del Protocol. Però, sense compatibilitats els terminis en l'aplicació d'aquest procediment amb la urgència de l'ajut alimentari?

cal retèni...

El Protocol de bioseguretat pretén assegurar un nivell de protecció suficient en els intercanvis transfronterers d'organismes vius modificats, tenint en compte els riscos per la salut humana i els efectes desfavorables sobre la conservació i la utilització sostenible de la diversitat biològica.

Arranjament de les disputes

El Protocol de bioseguretat afecta el comerç de llavors i de matries primeres destinades a l'alimentació. Ara bé, aquests intercanvis també s'entenen del camp d'aplicació dels acords de l'Organització Mundial del Comerç (OMC). El prembul del Protocol preveu que "els acords sobre el comerç i el medi ambient hauran de sostenir-se mutua-ment per a l'adveniment d'un desenvolupament sostenible". Quan el Protocol entri en vigor, qui resoldrà, en cas de conflicte sobre una prohibició d'importació d'OVM?

L'organització d'arranjament de disputes (OAD) de l'OMC permet que un país que es considera víctima de la violació de regles comercials presenti una denúncia. El paper de l'OAD és el de regular els conflictes comercials internacionals, i pot autoritzar un estat a establir sancions. En canvi, el Protocol de bioseguretat no té cap mecanisme de sanció en cas que no es respectin les mesures de precaució. S'hauria de crear un OAD durant les properes negociacions. Mentrestant, així no regularà totalment l'articulació entre els dos acords. Què passarà si dos països membres de l'OMC entren en conflicte per un intercanvi d'OVM i només un d'ells és membre del Protocol de bioseguretat? El conflicte podria dur-se a l'OAD de l'OMC, amb el risc que les normes de comerç internacional l'arrosseguin cap a la precaució.

La precaució en les mesures sanitàries mundials. L'acord sobre l'aplicació sobre mesures sanitàries i fitosanitàries (acord SPS) de l'OMC defineix les regles lligades a la vegada a la protecció de la salut i a les mesures comercials existents. Segons aquestes regles, els estats poden determinar mesures sanitàries i fitosanitàries per a protegir la salut dels humans i dels animals i preservar els vegetals (en cas de riscos de malalties de contaminació de productes alimentaris) sempre que aquestes mesures no siguin aplicades de manera arbitrària i injustificable.

Les restriccions comercials dins el marc de l'acord SPS han de basar-se en riscos comprovats, encara que subsisteixin incerteses científiques sobre ells. Per a definir les seves mesures sanitàries i fitosanitàries, els països de l'OMC han d'atendre's a les normes internacionals existents: el Codex alimentarius.

Articulació entre Protocol de bioseguretat i OMC. Les negociacions internacionals encara no han regulat la manera d'articular les regles de l'OMC i del Protocol de bioseguretat, i els conflictes potencials que se'n desprenen. En efecte, en la utilització del principi de precaució, del consentiment prèviament informat i de l'etiquetatge dels OVM, s'hi podria veure una voluntat dissimulada de crear barreres comercials a l'entrada d'alguns productes: mesures com aquestes podrien estar sancionades per l'OMC. Es podria, entre d'altres, avançar que el principi de precaució és redundat amb l'acord SPS, el qual ja preveu la possibilitat d'aplicar mesures de restricció a la lliure circulació de mercaderies per motius ambientals. Aquesta derogació s'aplica en cas de "proves científiques insuficients" per a riscos provats, mentre que el principi de precaució del Protocol de bioseguretat s'aplica "en absència de certitud científica" i per a riscos no necessàriament provats.

Dins el marc de l'OMC, el país que imposa una mesura de restricció comercial i viola així les regles de lliure intercanvi, és qui ha d'aportar la prova segons la qual la seva mesura no constitueix una barrera als intercanvis. Per contra, dins el marc del Protocol, és el país que exporta OVM qui ha de provar que els productes d'intercanvi no comporten cap risc per a la salut humana i animal ni per al medi ambient. Per tant, ja no és el país importador qui pot prohibir els intercanvis en nom del principi de precaució, qui ha de justificar-se davant la comunitat internacional. Actualment, cap conflicte no ha permès encara aclarir aquesta contradicció.

Una referència: el Codex alimentarius

Les normes del Codex són resultat d'un consens entre experts de diferents països. Tradicionalment, els experts americans són molt presents al llarg de les negociacions del Codex, els lobbies industrials són particularment actius i els països del Sud estan feblement representats. Després de la disputa sobre la vedella amb hormones, els europeus van mobilitzar-se per a reforçar els seus informes pericials i la societat civil va començar a fer pressió.

Durant la quinzena sessió del Codex, de l'abril del 2000, va sorgir la qüestió de la precaució. Aquestes negociacions no van arribar a un consens per l'oposició dels PED i dels països del grup de Cairns (Austràlia, Nova Zelanda, Canadà, Malàisia), que temen que un reconeixement del principi de precaució es tradueixi en la creació dissimulada d'obstacles en el comerç dels seus productes.

Manifestació de Greenpeace. París, 1998

Quina imatge de la indústria?

Mentre que els industrials es declaren principalment favorables als aliments que contenen OGM, la pressió d'ONG com ara Greenpeace, que elabora la "llista negra" dels fabricants que no garanteixen l'absència d'OGM als seus productes alimentaris, modifica les posicions de les parts. Reforçats pels sondatges d'opinió que revelen la recança dels consumidors, els industrials de l'agroalimentació i de la gran distribució busquen actualment col·locar línies de productes "sense OGM" [> fitxa 4](#).

Paral·lelament, una coalició de gegants de les biotecnologies formada per Aventis, BASF, Dow Chemical, DuPont, Monsanto, Novartis i Zeneca Ag Products ha decidit sensibilitzar el públic nord-americà. S'ha creat un Consell de la Informació en Biotecnologies i l'abril del 2000 va llançar-se una campanya publicitària. El pressupost, 50 milions de dòllars, ha permès finançar espots televisius, publicitat a la premsa i un lloc Internet lloant que "els descobriments en biotecnologia, de la medicina a l'agricultura, ajuden a metges i a agricultors a curar les nostres malalties i a protegir les nostres collites".

Una plaiade d'interlocutors. En l'escenari internacional, la comunitat científica influeix més enllà del procés de decisió: els científics analitzen l'estat dels coneixements; els consells científics de l'alimentació humana són responsables d'opinar amb relació als nous aliments; les avaluacions científiques poden pesar en l'establiment de la càrrega de la prova al marc del consentiment prèviament informat. Tot i que els científics han originat el debat sobre la biodiversitat i sobre la bioseguretat, actualment no són tots presents a les delegacions oficials dels països que negocien els acords internacionals.

Els agricultors tenen una posició que varia en funció de les regions i de l'actitud dels consumidors: als Estats Units, els pagesos són majoritàriament favorables a la utilització de llavors transgèniques. Els sindicats dels agricultors biològics, els més amenaçats, són més reivindicatius davant dels governs locals.

Els industrials sempre han estat presents al si de la Comissió del Codex, sobretot com a membres de les delegacions nacionals. Han estat reconeguts com a ONG per tal de beneficiar-se de la condició d'observadors al si de la Comissió i el seu cavall de batalla és militar contra el principi de precaució. Les indústries exportadores dels PED exerceixen una pressió important sobre els seus governs per tal que negociïn unes normes com més febles millor al Codex. Aquests mateixos governs també demanen ajudes per elevar els seus nivells de qualitat i augmentar els seus mitjans de peritatge: la seva influència, com que és contradictòria, és negligible.

Les ONG i les associacions de consumidors, portaveus de les reivindicacions ciutadanes, tenen una influència cada vegada més important a tots els escenaris internacionals, fins i tot al si del Codex, on demanen l'etiquetatge dels productes procedents de les biotecnologies i de l'agricultura biològica, l'ampliació de la noció de "factors culturals legítims" a consideracions socials i ambientals, i el reconeixement del principi de precaució. La reticència creixent de l'opinió pública envers els OGM [> fitxa 1](#) es reflecteix per la nova legitimitat d'aquestes associacions dins les negociacions.

Els mitjans de comunicació tenen una funció fonamental en la difusió dels fets i de les idees que hi ha sobre els OGM entre l'opinió pública. En funció del país i del tipus de mitjà, la informació no es vehicula de la mateixa manera. Els mitjans del nord d'Europa, on la pressió de l'opinió pública és molt important, han cobert els esdeveniments lligats als OGM des dels anys 1980. Quant a la resta dels països europeus, va caldre esperar fins a mitjans dels anys 1990 i sobretot a l'anunci de la clonació de l'ovella Dolly, perquè la premsa del gran públic aportés informacions més generals sobre les biotecnologies. Els procediments d'autorització de conreu d'OGM, les conferències ciutadanes, el fracàs de les negociacions de l'OMC a Seattle han consolidat un lloc concret de les biotecnologies dins els mitjans. Falta dir que la premsa anglesa cobreix el tema amb notícies generalment negatives i es refereix a la "nutrició Frankenstein" o a "l'imperialisme nord-americà", mentre que la premsa nord-americana és més mesurada i anuncia els esdeveniments més positius com ara "els OGM contra la fam" [> fitxa 2](#).

Concentració d'agricultors

Una caravana d'un miler de pagesos tailandesos, amb el suport de representants de Filipines, Malàisia, Cambodja, Laos, Birmània i Indonèsia van travessar Tailàndia el setembre del 2000 per tal de pressionar el govern perquè digués que no a la comercialització dels OGM i també a la recerca en aquest camp. Els agricultors també van fer una crida al govern dels Estats Units i a les ambaixades nord-americanes dels set països respectius perquè no exercissin pressió sobre els governs asiàtics per tal que acceptessin els productes genèticament modificats que surten de les seves indústries.

El 1999, un grup minoritari de pagesos nord-americans va redactar una declaració sobre l'enginyeria genètica en l'agricultura, en la qual demanaven una moratòria sobre els OGM fins que uns estudis independents i aprofundits provesin la seva innocuïtat per a les persones i per al medi ambient. Aquesta moratòria també demana una segregació i un etiquetatge dels cultius i dels aliments transgènics. La declaració va tornar a estar a l'ordre del dia a finals del 2000, quan uns laboratoris independents van descobrir que un producte de gran consum (els taco shells) havia estat contaminat per blat de moro genèticament modificat no autoritzat per al consum humà.